43. Do. 276

NAGY LAJOS,

ÉS

HUNYADI MÁTYÁS

HÍRES

MAGYAR KIRÁLYOKNAK

VÉDELMEZTETÉSEK

A'

NEMZETI NYELV

ÜGYÉBEN.

TEKÉNTETES, TUDÓS

SCHWARTNER MÁRTON

ÚR

VÁDJAI, ÉS KÖLTEMÉNYEI

ELLEN

ÍRTA

HORVÁT ISTVÁN,

TEK. NEMES FEHÉRVÁRMEGYÉNEK

TÁBLA-BÍRÁJA.

PESTEN,

Trattner János Tamás' betűivel. 1815.

Digitized by Google

A' jó Vér, és Sziv, melly a' Köz Honynak ügyéért
Verni, 's mozogni szokott, a' szép példákra megindúl.

Virág Benedek.

Digitized by Google

TEKÉNTETES NEMES

FEHÉRVÁRMEGYE

NAGYTEKÉNTETŰ

RENDEINEK,

MINT

A'

NEMZETI NYELV

BUZGÓ VÉDŐINEK,

TISZTELETE

ÉS

HÁLÁJA

ÖRÖK

EMLEKEZETÉŰL

MÉLY ALÁZATOSSÁGGAL

A. A. A.

A' SZERZŐ.

Digitized by Google

Exoriare aliquis Nostris ex Ossibus ultor!

VIRGILIUS
Aeneid, L. IV. v. 625.

Digitized by Google

1. §.

Mennyire gátolhatják a' nagyobb tekéntetet nyert Tudósoknak hibás állításaik a' tudomány-béli előmenetelt, annak szomorú példáját látjuk régolta a' Magyar Nyelv Történeteiről értekező írásokban. Schwartner Márton Úr — néhai híres Tanítóm a' Diplomatikában — kinek bő olvasottságát és fáradhatatlan szorgalmát nálam forróbban senki nem tiszteli, mervén nemzeti nyelvünk viszontagságairól a' nélkűl ítélni, hogy ezeket valaha gyökeresen ésmérni tanúltà volna, nyilván illyeket tanít Diplomatikájában: „A' Scholasticusoknak nyelvek más Europai nyelveken is dühösködött, kevesebbé még is, 's nem is olly hoszszú idejig, mint a' Magyar nyelven, elannyira, hogy védeni nem lehet Első Lajos és Hunyadi Mátyás Királyainkat, kik a' hazai nyelv kimivéltetésével és méltóságával nem gondolván, ezt a' Római Nyelv kegyetlen tyrannismusától majd egészen elnyomatni engedték.“ 1) Másutt, előre

1.) Martini Schwartner Introductio in Rem Diplomaticam Aevi Intermedii, praecipue Hungaricam. Budae 1802. pag. 62.

Digitized by Google

botsátván, hogy a' Magyar Nyelv és Nemzet fenmaradását — mellyet egyedűl a' Magyarok Istenének tulajdonít!!! — Tsudának lehet tartani, e'képen hordja elő vádjait: „Hiszen az olly híres Mátyás Bibliothecája sem mutathatott tsak egy írott, vagy nyomtatott Magyar Könyvet is. Udvari és Tisztbéli Nyelvvé, a' mit a' História Lajos és Mátyás Királyoknak megnem botsáthat, a' Magyar Nyelv soha tökéletesen fel nem emelkedhetett.„ 2.) Hallgatok most egyéb hasonló helyeiről, mivel ezeket más helyen szándékozom megesmértetni a' Nemzettel: itten egyedűl arra fordítsuk figyelmünket, a' mi épen ide illő, mennyire elterjedtek tudniillik e' tudós, 's nagy tekéntetet nyert Férjfiunak ime' hibás állításai.

2. §.

Kassán 1801-ben Boros Dániel Magyar Nyelv Tanító letzkéi után nyilván védelmezte az ifiuság e' borzasztó Feltételt: „A' Magyaroknak Magyar Országba lett béjövetelektől fogva a' Deák Nyelv béhozatása által annyira elhagya-

2.) Statistik des Königreichs Ungern von Martin v. Schwartner. Ofen 1809. I. Th. Seite 121. — II. Th. Seite 443. — Galeotus tekéntetéből már 1798-ban ezt tanítá Statistikájának ulsö kiadásában.

Digitized by Google

tott a' Magyar Nyelv, hogy Galeotus Martius bizonyítása szerént még a' Korvinus Mátyás híres Könyvházában sem találtatott egy könyv is, melly magyar nyelven írattatott volna.“ 3.) Egerben 1806-ban Bodnár Antal Magyar nyelv és Literatura Tanítójának előadásai szerént a' tanúló ifiúság szinte úgy nyilván állíttotta: „hogy a' XV-dik Századig írott könyvekre nem könnyen akadhatunk.“ 4.) Más Magyar Nyelv Tanítók másutt hasonlókat tanítottak, 's tanítanak mai napig, és a' Magyar Írók ezt nekik híven elhiszik. Sőt legujabban nagy érdemű Kazinczy Ferentz Barátom is, hitelt adván Széphalmon Abaujvármegyében, tova a' Pesti nagy Bibliothecáktól, a' diplomatikus író hitének, így panaszolkodik: „A' Nemzet akkor kapta végre a' Tsinosodásnak első szikráit, midőn a' magyar ifiuság színe 1348-ban a' Nagy Lajost Nápolyba követte, hogy az ennek királyi testvérén elkövetett undok gyilkosságot megboszúlja, 's három évnél tovább mulatván ott, mint a' diadalmas Róma a' meggyőzött Graeciából olasz mesterségeket, 's tudományt, nyelvünknek sok uj szót, 's a' To-

3.) Feltételek a' Magyar Nyelvből és Literaturából. Kassán 1801. a' 14-dik lapon 36-dik Feltétel.

4.) Feltételek a' Magyar Nyelvből és Literaturából. Egerben 1806-ban. — A' 92-dik Feltétel.

Digitized by Google

kaj hegyeinek Formiánumi szőlőtőket hozott viszsza. Ő maga ez a' nem tsak névvel nagy Király, majd Veje a' szerentsétlen Zsigmond, továbbad Zrednai Vitéz János Esztergomi Érsek, végre Mátyás, alkottanak ugyan Academiákat; de ezek a' tsendetlen időben tsak hamar elenyésztenek, 's bennek a' hazai nyelvre nem vala semmi gond. Hiszen maga a' könyveket vesztegetve vásárlani szerető Mátyás is nem birt annyi böltsességgel, 's hazai szeretettel, hogy a' Nép énekeit, mint Nagy Károly azokat, a' mellyeket a' maga népe dallott, feljegyezni parantsolta volna, 's Budai igen gazdag Bibliothecájában nem találtatott egy magyar könyv is." 5.)

3. §.

Még iszonyatosabbakat írnak Schw. Ur nyomdokain a' külső országi Tudósok, kik Statisticáját, mint a' magyar dolgoknak legtudósabb 's hitelesebb kutfőjöket, bőven és buzgón szokták olvasgatni. „A' Magyar Nyelv, mond Wachler Lajos, a' Reformátióig, melly a' nemzeti nyelvekre nézve mindenütt hasznos revolutiót szűlt, tsak a' Köz Élet nyelve volt,

5.) Erdélyi Muzéum. Kolossvárott 1814. — Első Füzet. — A' 4-dik és 5-dik lapokon.

Digitized by Google

's vele, úgy látszik, a' tisztbéli írásokban, vagy könyvekben nem éltek a' Magyarok." 6.) Eichorn János pedig több vastag kötetekből álló Historia Literáriájában, noha a' Török Nemzet tudományos dolgainak száz kilentzvenhat lapot feláldozott, a' Magyar Nemzet Historia Literáriáját meg sem említi, azt vélvén kétség kivűl, hogy a' melly nemzet a' maga hazai nyelvén nem ír, nintsen annak nemzeti Literaturája is. 7.) Utóbb a' hiba terjesztéssel néhány hazabéli apróbb lelkek által, talán Schw. Urnak botránkozására is, oda jutottunk, hogy az 1800-diki Külföldi Német Ujságok Nemzeti Nyelvünkről nagy jutalom ígéret mellett illetlen kérdéseket tennének fel, 8.) Kanka és Bartholomaeides nevű Magyaraink — ha ugyan tsak Magyaroknak tarthatjuk őket — a' köz dólgok folytatásokra magyar nyelvünknél a' Tót nyelvet inkább ajánlanák, 9.) és különösen az u-

6.) Versuch einer allgemeinen Geschichte der Literatur. Lemgo. 1801. III. Band. II. Abth. Seite 919.

7.) Geschichte der Literatur von ihrem Anfang bis auf die neuesten Zeiten. Göttingen. 1805 — 1814, — Eddig hét Kötet jött napfényre. — A' Törökökről lásd a' 3-dik Darab 2-dik osztályát az 1103—1297-dik lapokon.

8.) Allgemeine Zeitung. 1800. in der Beylage Nro 10.

9.) Kanka de Studio Linguarum in genere, in specie orientalium rectius instituendo. Schemnitii 1810. a' 19. lapon. — És L. B. An nomina Ungaricum et Magyaricum apud veteres propria sint, vel appellativa? s. l. 1810.

Digitized by Google

tóbbik, Nomen Appellativummá téyén a' Magyar és Ungarus neveket, még azon gyönyörűségtől is megfosztana bennünket, hogy mi magyarúl beszélők vagyunk az igazi Magyarok. Ihol egy diplomatikus férjfiunak, és ollyan tudósnak, ki a' Pesti Fő Oskola nagy könyves házával egy fedél alatt lakik, tekéntete mennyire terjesztheti a' hibás állításokat! Nints mindenkinek alkalma, ideje, és módja magokból a' kútfőkből meríteni: a' folyó vizek pedig gyakran zavarosak és tisztátalanok. —

4. §.

Tisztelni a' Tanítókat nyomos kötelessége mindenkor a' Tanítványnak, 's valóban pironkodva szégyenleném, ha ebben a' szent tisztben engemet akárki felőlhaladhatna. De a' tisztelet miatt mindeneket vakúl elhinni, a' hibás állításokat szaporodni 's terjedni hagyni, és főképen ott, hol a' Nemzet ügye 's ditsősége kérdésben forog, mellékes okokból némán hallgatni, gyáva és vétkes gyengeség volna. Reménylem azért, hogy Schw. Ur, ki hozzá viseltető forró hálámról régen meg győződött, szólamlásomat balra magyarázni nem fogja, sőt, ha most Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás Királyainkat vádjai és költeményei alól felmentem,

Digitized by Google

utóbb pedig egyéb tévelyedéseit jobb utba igazítom, annak tiszta szivéből örvendeni fog. Ő az igaznak vélt igazságot leghívebb Barátinak is elmés tsipősséggel meg szokta mondani; Ő írja, hogy a' Tinta nem Vér, és a' Toll nem metsző éles Kard. Egy tudós hazafinak nem is lehet nagyobb gyönyörűsége, mintha a' homályos dolgokban akárki által igazságot felfedeztetni lát: A' Magyar Nemzetnek pedig fő örömére válhatik, ha boldog Őseinek hazafiuságokat a' Nemzeti Nyelv ügyében is áldhatja, 's midőn most ennek terjedését sürgeti, akkor tsak a' régi buzgóságra kell ismét viszsza térnie. — Mit szóljunk ma a' Magyar Nyelv mellett, ha leg nagyobb Fejedelmeink, Nagy Lajos, és Hunyadi Mátyás azt figyelmekre méltatlannak tartották? Ha a' Mátyás híres Könyv háza tsak egyetlen egy Magyar Könyvvel sem ditsekedhetett? — Hazafiak! ne így itéljünk mi Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás Királyokról. Inkább erős hittel hidjük, hogy ők mind ketten buzgó Baráti, Tisztelői, és Terjesztői voltak a' Nemzeti Nyelvnek. Országlások alatt nem állott a' Magyar Nyelv alább való helyen, mint más nyelvek akkor hazájokban állottak. És ezt meg bizonyíthatni nekünk elég legyen: Mert azt, hogy Lajos és Mátyás alatt, mikor a' Tudomány világa tsak hajnallani kezdett, a' Római Nyelv országunkból végképen ki nem irtatott,

Digitized by Google

az idők környűl állásaikból e' két jó királynak vétkűl tulajdonítani nem lehet. Hiszen az Európának hajdan is példát adó Frantzia Nemzet sem tehetett illyen lépést I. Ferentz Királyának uralkodása előtt.

5. §.

A' Tudós Fleury Apátur, keresztűl menvén a' Világi és Egyházi Történeteknek tér mezejeken, nagy combinátiókból irja: „A' Római Eklesiát követő Fejedelmek annyira tudatlanok voltak, hogy közűlök legtöbben a' betűket sem tanúlnák esmérni; elhittek mindeneket, a' miket nekik az Egyháziak, kiknek tanátsaikkal éltek, az Egyházi Hatalomról mondottak.„ Másutt ugyan ő beszéli: „El nem hallgathatni, hogy ezen időkben a' Világiak, bár mi nagy méltóságokat 's hivatalokat viseltek légyen is, a' tudományokban többnyire elannyira járatlanok voltak, hogy sem írni, sem olvasni nem tudnának. Azért valahányszor levelet kelle íratni, a' magokhoz hivatott Papnak kinyilatkoztatták akaratjokat, ki azt, a' mit a' dologhoz tartozónak vélt, deákúl írta meg, és a' vett választ, ismét elhivatván, meg magyarázta. Innend Blesensis Péter levelei között más Nagy emberek 's Aszszonyságok neveikben iratott levelekre találhatni, mellyekben nem min-

Digitized by Google

denkor alkalmas kifejezésekkel élt. „ 10.) Ezeket a' tudós Apátur valamivel régiebb időkről említi ugyan, mint Nagy Lajos és Mátyás Király ideji voltak, de úgy látszik, hogy ez a' szokás még ekkor is nagyon keletben volt. Aeneas Sylvius, utóbb II. Pius Pápa, Sigmond, Albert, I. Wladisláv, és Posthumus László Királyaink alatt Secretáriusa lévén Fridrik Római Tsászárnak, azon panaszolkodik, hogy a' Fejedelmeknek Udvaraikban gánts járatosnak lenni a' tudományokban, és ki gúnyoltatik a' Tanúlt: 11.) Nálunk pedig különösen Magyar Országban van nyoma annak, hogy II. Wladisláv Királyunk országlása alatt 1491-ben az Ország Birája 's Erdélyi Vajda, a' Fő Lovásznok Mester, és a' Fő ajtón álló írni nem tudott. 12.) Tsak ezen példákból is ellehet gondolni, mi kevesé lehettek DeákosEmberek Magyar Atyáink a' XIV-ik és XV-ik századokban. És még is ugyan azok, kik a' Vitéz Magyaroknak tudatlanságokat épen ezen példákból az undorodásig emle-

---

10.) Claudii Fleurii Abbatis in Historiam Ecclesiasticam Dissertationes octo. — Bambergae, Francofurti et Lipsiae. 1772. Diss. IV. §. 8. pag. 210. — Diss. V. §. 5. pag. 262.

11.) Aeneae Sylvii opera omnia. Basileae 1571. pag. 735. De Miseria Curialium.

12.) Gasparis Ursini Velii de Bello Pannonico Libri X. — Vindobonae 1762. — In 4-to pag. 238—260.

Digitized by Google

getik, másfelől a' magyar hangot Magyar Országban ezen századokban hallatni sem akarják. E' valóban szörnyű ellenmondás! — Voltak minden században, főképen az Egyházi Rendből, Tudósaink; keletben volt nálunk a' Diplomákban és Törvényekben Róma nyelve; azonban tudtuk, betsültük, 's írtuk anyai nyelvünket is. Igaz, hogy Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás Királyainknak többnyire Deák Diplomáikra és Törvényeikre akadunk, de ebből a' Római Nyelv köz keletét, a' magyarnak pedig meg vettetését biztosan meg nem állapíthatjuk. A' Vitéz Hunyadi János úgy beszél magáról minden Diplomáiban, mint ha saját kezével írta volna ezeket, és számos leveleit, holott jól tudjukGaleotusból, hogy ő deákúl semmit nem tudott, és házában iródeákokat füzetett deák levelezéseiért. 13.)

6. §.

Ha valaha Történetíróink gyaníthatták volna, hogy magából a' Magyar Nemzet kebeléből támadhat egykor illyen vád Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás két talpig magyar fejedelem ellen, két-

13.) Galeotus Martius de Mathiae Corvini Hungariae Regis Egregie, Sapienter, Jocose Dictis et Factis Cap. 13. — apud Schwandtnerum in SS. Rer. Hung. Tom. I. pag. 544.

Digitized by Google

ségkivűl bőven feljegyzették volna mind azokat, a' miket e' híres királyok a' Magyar Nyelv ügyében tselekedtek. De a' jámbor Férjfiak naponként tapasztalván, hogy a' régi Uralkodók közűl tsak némellyek tudtak deákúl írni, és beszélni; inkább azt tartották feljegyzésre méltónak, ha valaki a' Királyok közűl több nyelvet is beszélt a' Nemzeti Nyelvnél. Említik ők p. o. Nagy Lajosnak, Sigmondnak, és Mátyás Királynak több nyelv tudását: Ellenben magyar nyelvünkhez viseltető buzgóságáról akár Nagy Lajosnak, akár Mátyásnak, tsak mellesleg, 's mint egy mást mondva szólanak. Azonban épen ezért nagyobb illyekben hitelek, mivel ott nyujtanak fegyvert, hol a' győzedelemről nem gondolkodtak. Vagyon szerentsénkre nyoma annak régi íróinkban, hogy mind Nagy Lajos, mind Hunyadi Mátyás gondoltak nemzeti nyelvünkkel, 's nem engedték azt egészen elnyomatni a' Római nyelvtől. Felhordom az illyen helyeket először Nagy Lajosról, utóbb Hunyadi Mátyásról, 's néha, ha a' környűlállások kivánni fogják, más Királyainkról is ejtek egy 's két szovat, hogy Schw. Ur a' régi Magyarokat, kiket maga is másutt írást nem tudóknak hírdet, meggyőződésből mohó deákos bajnokoknak ne tartsa. 14.)

14.) Diplomatikájának 64-dik lapján.

Digitized by Google

7. §.

Dlugoss Lengyel Írő több országokon uralkodott Nagy Lajos Királyunknak a' Magyar Nemzet miatt részre hajlást hány szemére. „Lajos Magyar és Lengyel Ország Királya, úgy mond, a' tavali esztendőben Rusziának termékeny földét és fekvését látván, minthogy a' Magyarokhoz nagyobb szeretettel 's bőkezűséggel viseltetett, mint a' Lengyelekhez, Rusziát Magyar Országhoz kaptsolni, és Lengyel Országtól, mellynek hatalmában azt találta, el választani kívánta.„ 15.) Fellehetne tehát tenni, hogy Nagy Lajos, ki négy ezer zsoldos német katonáji kedvekért a' német nyelvet megtanúlta; 16.) beszélt választott Nemzete nyelvén is. Hihetőbbé teszi e' következtetést az a' környűlállás, hogy Robert Károly, Nagy Lajos atyja, fiának Mátkáit már kisdedségekben magyar nyelvet és szokásokat tanúlni magyar országba hozatta, és azokát saját udvarában nevelte. — Margitról, Károly Morvai Marchio leányáról, maga említi ezt Nagy Lajos némelly

15.) Joannis Dlugossi seu Longini Historiae Polonicae Libri XII. Francofurti 1711. In Fol. pag. 37. Tomi II.

16.) Joannes Archi-Diaconus de Küköllö apud Thuroczium Part. 3. Cap. 17. et 27. in Schwandtneri SS. Rer. Hung. Tom. I. pag. 183. et 187.

Digitized by Google

1342-diki Diplomájában, „Azon időben, úgy mond, mikor Károly leánya Margit, szülőimnek udvarokba magyar szokásokat, és magyar nyelvet tanúlni által hozatott.„ 17.) Erzsébetről, István Bosnyai Bán leányáról pedig, kit Robert Károly Margit kimulta után fiának eljegyzett, Du-Fresne, bihetőképen az előbbihez hasonló Diplomából, feljegyzi, hogy ez első kisdedségétől fogva Nagy Lajos Anyjának udvarában neveltetett. 18.) Ha Robert Károly fia feleségeit magyar nyelvre 's magyar szokásokra udvarában taníttatta, mennyivel inkább taníttatta Gyulafi magyar nevelője által fiát Nagy Lajost, magyar koronájának örökösét? Tudta ő, hogy Wentzel, atyjának vágytársa, Magyar országba jötte után, kedvezni akárván a' magyaroknak, nevét Lászlónak változtatta; 19.) Tudta ő, hogy úgyan Wentzel, vagy is a' magyarosodott László, erősíteni kivánván királyi székét, Harmadik András Magyar Királynak — ki alatt Birtokos Magyar Joculátorok, az az Poeták, laktak az Udvarban — Erzsébet nevű le-

17.) Joannis Christiani Lünig Codex Germaniae Diplomaticus, Francofurti et Lipsiae 1732. in fol. pag. 1041—1044.

18.) Du-Fresne Illyricum vetus et novum pag. 119.

19.) Diplomata complura juxta Pray Hist. Reg. Hung. Tom. II. — Chronicon Thuroczii Parte 2. Cap. 85. apud Schwandtnerum SS. Rerum Hung. Tom. I. pag. 156.

Digitized by Google

ányát eljegyzette; 20.) Tudta ő, a' mit az Öttingai Prépost és Aventinus utóbb feljegyzett, hogy Otto, vágytársa az uralkodásban, meg fészkelni akarván magát magyar országban, egyenesen a' magyarok jovaslásokból, László Erdélyi Vajda magyar leányát feleségűl elvenni akarta; 21.) Tudta ő végre, hogy sok bajlódások után történt koronáztatásakor Esküvését magyarúl is megkellett a' királyi széket körűl álló Magyar Rendeknek magyaráztatni. 22.) Nem tsudálkozhatni azért, ha Robert Károlynak példás buzgóságából mint egy Magyar Nyelv Oskolája volt a' magyar királyi udvar, és a' mellett, hogy itten a' magyar nyelvet Udvari Nyelvnek látjuk, fen akadás nélkűl meggyőződhetünk Nagy Lajos Királyunknak magyar nyelv tudásáról. — Hogy nemzeti nyelvünkön már Robert Károly alatt írtak üstökös öseink, még azt is bizvást elhihetjük, míg ellenkezőre nem taníttatunk: mert Cornides Dániel írá 1773-ban Majus 8-kán a' Tudós Praynak, hogy a'

20.) Danielis Cornides Vindiciae Anonymi Belae Regis Notarii. Budae 1802. pag. 216. — Katona Epit. Rer. Hung. Budae. 1796. Part. II. pag. 11.

21.) Compilatio Rerum Boicarum apud Oefelium Tom. I. pag. 694. — Aventini Annales Boiorum. Lipsiae 1710. Lib. 7. Cap. 14. pag. 706.

22.) Koller Hist. Ep. Quinque-Eccles. Tom. II. pag. 293. — Schwartner Intr. in Rem Dipl. pag. 349—352.

Digitized by Google

Marmaros Vármegyei Sarolyáni Nemesek Robert Károly alatt élt Kopasz Palatinusnak pargamenára írt eredeti magyar levelét Pesten bémutatták. 23.) Az, a' mit Cornides utóbb Praynak írt, és a' min Schw. Ur fenakad, hogy tudniillik Ő az eredetit nem látta, hanem tsak mását birta, ez pedig ujabb orthographiával íratott le, a' dolgot még felnem forgatja. Ugy-e meg volt Cornidesnél még is másában? Ugy-e a' vett tudósítás eredetit és pargamenát — a' mi maga elég — emlegetett? — Schw. Úr azt, a' mi a' magyar nyelvnek kedvező, nehezen hiszi el, azt ellenben, a' mi nem kedvező, könnyen hiszi 's hirdeti. Így egy vakarék könyvetskéből a' Jézus Társaságát a' magyar nyelvnek nem barátjává teszi, 's elfeledi, hogy Pázmány, Káldi, Taksonyi, Kaprinai, Bertalanfi, Faludi, Birsi, Melczer, Molnár, Szabó, Rajnis, Illei 's a' t. Jézsoviták voltak. 24.) Ez mellesleg légyen mondatva.

23.) Literae Mss. Cornidesii ad Pray exaratae in Bibl. Reg. Scient. Univ. — Literae Mss. Prayii ad Dan. Cornides exaratae in Bibl. Ill. C. Ladislai Teleky sub Litera Qq. — Ezen utóbbikból akadtam az 1773-diki Május 17-dikén irott levélben e' régiség' nyomára, 's mikor Schw. Úr tőlem hallotta, tsak akkor evolválta cum voluptate C. leveleit. Ha ő illyeneket keresne, Hunyadí Gubernátor esküvésére régen reá talált volna. — Lásd: Corrigendájit in Rem Dipl. 1803.

24.) Statistik II. Th. 444—448. Seite.

Digitized by Google

8. §.

Nem szükség azonban Nagy Lajosunknak magyar nyelvbéli járatosságát sok okoskodásból vitatnom. Az, ki mindenfelé megjárja a' Magyar Parasztság kunyhóit, 's beszél itten az Ország dolgairól, ki hallgatja a' szegénység panaszait, megtudakozza, mit itéljen magáról a' nép, tud kétség kivűl magyarúl beszélni. Igy tselekedett pedig Lajos Királyunk a' Magyar Pórsággal. Cromer Lengyelíró beszéli: „Nagy Lajos néha álruhába öltözködve megjárta a' falukat és mező városokat, hogy kitanulná, mit itélne a' hizelkedni nem tudó köz nép az Adóvevőkről, Birákról, Tisztviselőkről, 's en magáról is a' Királyról, és az illyen beszélgetésekből mind magában, mind Tisztviselőjiben sokat megorvoslott.“ 25.) Kivánhatni e' ennél világosb bizonyság-tételt Nagy Lajos magyar nyelv tudásáról? Igaz ugyan, hogy a' magyar nyelv tudás még nem magyar nyelv eránt való buzgóság, a' mit felebb állítottam. Úgy de nem nagyobb-e az ollyan Férjfiu buzgóságának érdeme, ki egyszer'smind beszéli is a' nyelvet, mellynek tisztelője, barátja és terjesztője? Nagy Lajos illyen volt, 's azért fénye-

25.) Cromer Hist. Polon. Lib. 13. apud Raynaldum Tom. 17. ad annum 1382. Nro 26.

sebb

Digitized by Google

sebb érdeme. Lássuk tsak azon helyeket, mellyekből ditső Fejedelmünk eránt buzgóságáért forróbb hálákra fakadhatunk.

9. §.

Nagy Lajos királyi udvara testestől lelkestől magyar volt, a' miből természetes következést vonhatni nemzeti nyelvünkhez viseltető buzgóságára. Nyoltzvan esztendőt ért özvegy anyjáról, Erzsébet Királynéról, írja Dlugoss, hogy ez számos magyar katonasággal Lengyel Országba utazván, a' Krakói várban Magyarainak Tántzot és Énekléseket adott, 's mind azt, mind emezt a' köz nyomorúság idejében nagy gyönyörűséggel szemlélte, 's hallgatta. 26.) Ugyan ennek udvarában, néhány Lengyel Leányokon kivűl, kiket férjhez menésekor Lengyel Országból kihozott, és a' kik a' hosszas magyar országi lakás alatt megtanúlták kétség kivűl a' magyar nyelvet, mind magyar Kisasszonyok találtattak, a' mint ezt Testamentomában olvassuk. 27.) Az Ifiabb Erzsébet Ki-

26.) Libro 10. Tomi II. col. 33.

27.) Katona Hist. Crit. Stirpis Mixtae Tom. III. in ordine X. pag. 671-677. — Klára, Felicián leánya, is a' királyi udvarban volt. Thuróczy apud Schwandtnerum in SS. Rer. Hung. Tom. I. pag. 162.

Digitized by Google

rálynéról, Nagy Lajos Feleségéről, hogy Károly udvarában magyarúl tanúlt, már felebb elő adatott, és hogy magyarúl tudott is, egyebeken kivűl abból is kitetszik, hogy Nagy Lajos halála után a' magyar köznépnek e'féle lármáit: „Meddig nyögünk az aszszonyi iga alatt? Az aszszony Király veszedelmes. E' Károly Királyt nekünk a' Mindenható az egekből küldötte. Ezen Férjfiat akarjuk Királyunknak." szomorúsággal megértette, és utóbb Károly előtt tsak nem szóról szóra elmondotta. 28.) Mária Leánya olly tüzesen ügyelt a' magyar Literaturára, hogy 1382-ben a' Szent Irást egy a' Sz. Ferentz Szerzetéből választott Társaság által lefordíttatná. 29.) E' fordításnak nagy részét az Ó — Testamentomból ma is szemlélhetni a' Bétsi Ts. K. Könyves-Házban, hol azt magam több ízben forgattam, 's benne a' Ruth Könyve végénél a' 382-dik év számot az ezer elmaradásával — a' mi a' régi Diplomákban gyakorta megtörtént — szerentsésen feltaláltam. Láthatni e' nyomtatást érdemlő Magyar Darabnak különös, de magával megegyező, orthographi-

28.) Laurentius de Mónacis apud Joannem Thuróczium in Schwandtneri SS. Rer. Hung. Tom. I. pag. 207. et 209.

29.) Nicolai Révai Antiquitates Lit. Hung. Vol. II. MS. in Praef. ex Annal. MSS. Ord. S. Francisci in Bibl. Episcop. Transyluanica adseruatis.

Digitized by Google

ájából, és régi, de még is a' sokkal régiebb magyar halotti Beszéd stylusától igen különböző magyarságából, mi óriási lépéseket tett Mária Királynénk országlásáig a' magyar nyelv belső Alkotmányára és Orthographiájára nézve, a' miről másutt lészen alkalmas helyem egyet 's mást mondanom. Ugyan Mária Királynénknak valami saját magyar írását is esmérte a' Tudós Cornides Dániel, mert a' nagy érdemű Pray 1773-ban Martius 24-dikén írja hozzá: „A' melly Magyar Levelet neked Lázár nevű Prókátor ígért, arról könnyen elhiszem, hogy Mária Királynéé." 30.) Végre Nagy Lajos Királyunknak Hedvig leánya hogy a' magyar nyelvet írni, olvasni, beszélni, 's gyökeresen érteni tudta, abból szemlátomást kitetszik, hogy ő magyar nyelvből utóbb a' Bibliát — a' mi uj próbája annak, hogy ekkor volt már Bibliánk — Lengyel nyelvre lefordította. 31.) Ha ennyire kedvelte a' Királyi Nemzetség Nagy Lajos alatt a' nemzeti nyelvet, Udvari Nyelv volt

30.) Literae MSS. Prayii ad Dan. Cornides exaratae in Bibl. C. Ladislai Teleky sub Litera Q.q. — Nic. Révai Antiquit. Lit. Hung. Vol. I. Pestini 1803. pag. 342. 343. — Miért nem evolválta cum voluptate e' Régiséget is Cornides leveleiből Schw. Úr?

31.) Teleky Domokos Grófnak Hazai utazásai, a' 6-dik lapon. Bód Péter Magyar Atheneumban a' Hedvig név alatt.

Digitized by Google

Nagy Lajos alatt is a' magyar nyelv, 's nem vala az elnyomatva a' Római nyelvtől, sem eránta gondatlansággal nem vádolhatni a' nagylelkű magyar Fejedelmet.

10. §.

Még meszszebb vihetjük Nagy Lajosnak hazai nyelvünkhez viseltető buzgóságát, ha azt az ujabb idők gondosságokkal egybe vetni akarjuk. Magyar Országnak 1550-ben és 1569-ben öszve gyűlt Rendei világosan kérték Első Ferdinánd és Első Maximilián Magyar Királyokat, hogy ők a' Korona Hertzegeket magyar országba küldenék magyar nyelvet tanúlni. 32.) Felnem tehetem, hogy illyen kérések a' nyelvről való gondatlanságból, vagy a' Római Nyelvhez viseltető féktelen szeretetből tétettek volna a' magyar nemzet Képviselőjitől. Ugy de a' mit illy késön magok a' magyarok kértek, azt már századok előtt minden kérelem nélkűl meg tette a' Nagy Magyar Király. Midőn Sigmond, IV. Károly Tsászár fia, Máriát, Nagy Lajosunk leányát, feleségűl eljegyzette, azt akará a' vőlegény atyja, mint Követének utasításából ki tetszik, hogy a' Magyar Király leánya Tseh

32.) Decret. Anni 1550. art. 5. — Decret. Anni 1569. art. 33. in Corp. Juris Hung.

Digitized by Google

országba vitetnék, és ott a' tsászári udvarban neveltetnék. 33.) Lajos Máriát Jegyesével együtt magyar kormányra szánván, noha a' tsászári udvar nevelése ketsegtethette volna szívét, nem vélte e' lépést tanátsosnak, hanem, mint Küköllői János, és Thuróczi János írásban hagyták, Sigmondot maga eltökéléséből, nem különben magyar anyjának, és magyar feleségének tanátsokból is — a' mi uj tüköre a' két Erzsébet magyar buzgóságának — országunkba hozatta, hogy itt az özvegy és ifiu Királyné udvarában magyar nyelvet és magyar szokásokat tanúlna. 34.) Ezt tselekedte Wilhelm Austriai Hertzeggel, Leopold fiával, midőn ez Hedvigis Leányát eljegyzette Mátkáúl. „Másik leányát Hedviget, igy ír Dlugoss, ki kisebb, de sokkal szebb vala, Lajos Magyar és Lengyel Ország Királya, érezvén betegségében közelítni halálát, Wilhelm Austriai Hertzegnek, Leopold fiának, eljegyzette. Ki Austriából magyar országba hozatván Lajosnak egész élte alatt fiui módra a' Király szeme előtt az udvarban ne-

33.) Katona Hist. Crit. Regum Stirpis Mixtae Tomulo III. ordine X. pag. 501.

34.) Thuróczius Part. 3. Cap. 52. — et in Enarratione Rerum sub Carolo Parvo gestarum Cap. 5. apud Schwandtnerum Script. Rerum Hung. Tom. I. pag. 197. et pag. 206.

Digitized by Google

veltetett. „ 35.) A' külső író nem említi itten a' magyar nyelvet, de Sigmondról a' magyar írók nyilván szólanak, 's említésekkel tudatják azt is velünk, miért hozathatta magyar országba Wilhelm Austriai Hertzeget Nagy Lajos. Már a' magyar nyelvnek illy buzgó terjesztőjéről lehet e' mondani, hogy gondatlan volt nemzeti nyelvünk ügyében?

11. §.

Előadhatnám azt is, hogy Nagy Lajos az Oláhokat téríteni Magyar Papokat küldött, 's ezért a' Római Pápától mint egy meg is dorgáltatott. 36.) Azonban inkább azt hozom fel, hogy Nagy Lajos parantsolatjából a' Köz Dolgok folytatásokban is keletben volt nemzeti nyelvünk. Bizonyítja ezt a' magyar Esküvés stylusa, mellyet Mosóczy Püspök a' feledékenység örvényéből meg mentett. 37.) E Régiség, orthographiájától megválva, igen betses maradványa Nagy Lajos uralkodásának, 's magán hor-

35.) Hist. Polon. Lib. 10. Tomi II. col. 25.

36.) Katona Hist. Crit. Reg. Stirpis Mixtae. Tomulo III. ordine X. pag. 573. — 576.

37.) Decreta, Constitutiones, et Articuli I. Regni Hungariae. Tirnaviae 1584. in fol. pag. 68, 69. Megvan ezen Esküvés a' Corpus Jurisban is.

Digitized by Google

dozza bilyegét a' nagy király idejének, ha Antiquáriai visgálat alá vétetik. Gondosabb fesze-getés után Lajos országlása alatt készült a' Magyar Nemzetnek Pannoniába jövetelét előadó Históriás Ének is, mellyet boldogúlt Tanítóm, 's Barátom Révai Miklós kiadott. 38.) Majd nem egy idejű Nagy Lajossal a' fentebb már említett Magyar Szent Irás Mária országlásának kezdetéből. Ha ekkor tudtak úgy írni magyarúl, mint a' Biblia fordíttatott, tudtak kétségkivűl igen jól írni Nagy Lajos alatt is, ki tsak épen ezen idő tájban halameg. Már Nagy Lajos alatt le íratott magyarúl Remete Szent Pál élete, mellynek igen régi mása találtatik Tek. Tudós Jankovich Miklós Ur Gyüjteményében, mert ebben Szent Pál testének magyar országba való által hozatása ugy említtetik, mint jelen való történet. Végre hiszen talán a' Krakói várban danolt magyar Énekek is, mellyekről felebb szólottam, mikor készíttettek, írásba is feljegyeztettek. Igy tehát még azt sem lehet állítani, hogy Nagy Lajos uralkodása alatt magyarúl nem írtak a' nemzeti nyelvet mindenkor forrón szerető Magyarok. De légyen ez már elég Nagy Lajosról, 's visgáljuk inkább azt, mi történt a' magyar Nyelvvel Nagy Lajos

---

39.) Révai Miklósnak Elegyes Versei Pozsonyban 1787. a' 285. lapon.

Digitized by Google

kimulása után, és úgy térjünk Mátyás Királynak ditső buzgóságára, kiről a' közelébbi idők miatt még többet mondhatni.

12. §.

Régi szokása volt a' Magyar Nemzetnek, hogy Királyát magyarúl választotta, tudván azt, hogy egy szabad nemzetnek sehol nem illik jobban nemzeti nyelvével élni, mint a' leg pompásabb nemzeti tettben, millyen volt nálunk hajdan a' Király választás. Ha ide tartoznék, hitelesen egyenként megmutatnám, hogy Első Ferdinánd királyunktól fogva III-dik Károly Magyar királyig, és így még a' mostanig ditsőségesen uralkodó Austriai Fejedelmek országlások alatt is, koronázáskor állandóan a' Nemzet felé kifordúlt a' Nándor Ispány, vagy, ez nem lévén, az Esztergomi Érsek, 's fen szóval háromszor magyarúl kérdezte: „ Akarjátok e' N N-et magyar Királynak választani? „ A' Nemzet erre háromszor felelt magyarúl: „ Akarjuk! Éljen a' Király! „ És tsak ezek után tevék a' Magyar Király Fejébe a' Magyar Koronát. 39.)

---

39. Kovachich solennia Inauguralia etc. etc. Pestini 1790. in fol. — I. Ferdinándról a' 4. lapon. — Maximiliánról a' 20. lapon. — Rudolfról a' 35. lapon. — Mátyásról az 56. lapon. — II. Ferdinándról a' 73. lapon. — III. Ferdinándról a' 90. lapon. — I. Józsefröl a' 131. lapon. 's a' t. — Ezek mind Coronationalis Actákból említtetnek.

Digitized by Google

A' mit itt mondok, annak, mint régi szokásnak, már Kis Károly koronáztatásáról, mindjárt Nagy Lajos halála után, világos nyoma találtatik. „Midőn Károly, így ír a' régi Krónikás Thuróczinál, szent ruhába öltözködve a' magyar Fő Rendek között állott, 's az Egyházi Rend istenes énekeit elvégezte, az Esztergomi Érsek, kezében tartván a' Királyi Koronát, háromszor nagy hangon szokás szerént megkérdezte a' Köz Népet, ha Károlyt Királynak akarják e? Némellyek Jóltévőiknek biztatásaikból, mások félelemből, Akarjuk-ot kiáltván, Károlyt királynak keni, és a' Papság éneklései között a' Királyi Koronát fejébe teszi. „ 40.) A' Nép kétségkivűl, ha utóbb úgy, bizonyosan ekkor is magyarúl felelt. Illő betsben volt tehát Kis Károly alatt a' Magyar nyelv. A' Deákúl, Németűl, Tsehűl, Tótúl, Olaszúl, és Franziáúl beszélő Sigmond Királyunk 41.) hogy magyarúl tanúlt Nagy Lajos udvarában, már felebb említettem, 's hogy valóban tudott magyarúl, tsak azokból is ki tetszik, a' miket egy (languidae latinitatis) Névtelen egy korú Krónika író, kit Thuróczy ki adott, a' megöletett

---

40.) Laurentius de Monacis egykorú író után Thuróczy Cap. 7. apud Schwandtnernm SS. Rer. Hung. Tom. I. pag. 209.

41.) Magnum Chronicon Belgicum. pag. 356.

Digitized by Google

harmintzlét magyar Vitézekről, és az özvegy Garánéról, ki Sigmondot a' fogságból ki szabadította, emleget; 42.) valamint abból is, hogy ő, még a' Kun nyelvet is megtanúlta Aeneás Sylvius bizonyság tétele szerént. 43.) Illyen hő nyelv tudásáért írja Posthumus László magyar királyunkhoz Aeneás Sylvius, „ Anyádról való Öreg Atyádnak, a' nagy szívű Sigmond Királynak, annyit használt több nyelveket tudni, a' mennyit ártott atyádnak, Albertnak, nem tudni. „ 44.) Sigmond országlása alatt Konth István vitéz magyarnak ditső tettei énekbe foglaltattak és énekeltettek a' magyarságtól; 45.) Sigmond országlása alatt magyarúl kiabálták az ütközetekben magyar katonáink az Isten! Szent Mihály! szovakat; 46.) Sigmond országlása alatt íratott 1426. dikban azon Magyar Biblia, mellyet a' nagy érdemű Káldi György-

---

42.) Thuróczy Part. 4. Cap. 7. et Cap. 10. apud Schwandtnerum Script. Rer. Hung. Tom. I. pag. 220. et 225.

43.) Commentarii de Dictis et Factis Alphonsi Regis. Libr. 4. pag. 495. et 496. Edit. Basil. Anni 1571.

44.) Aeneas Sylvius de Liberorum Educatione. pag. 974. Edit. Basil.

45.) Thuróczy Part. 4. Cap. 7. apud Schwandtnerum Tomo I. pag. 220.

46.) Thuróczy Part. 4. Cap. 18. apud Schwandtnerum Tom. I. pag. 233.

Digitized by Google

nek bizonyos hitelre méltó esmérőse Kézíratban látott; 47.) Sigmond országlása alatt adta ki eredeti formában 1413. ban a' Tsornai Klastrom Kazai Karátsonynak magyar Testamentomát, mellyről a' nagy tudományú Veszprémi István e' képen emlekezik: „ Kezünknél vagyon Kazay Gratiánusnak, ki magyarúl Kazay Karátsony Bátyámnak hivatik magában a' Testamentomban, Testamentoma, mellyet a' szent Mihály Arkangyaltól neveztetett Tsornai Klastrom 1413-ban megvisgált, megpetsételt, és kiadott. „ 48.) Schw. Ur szokása szerént e' szép régiséget is irígyli tőlünk Diplomatikájának Corrigendájiban; de szabad legyen megkérni tanítomat, hogy másoknak is engedjen egy kis észt, és a' nagy ferfiunak, Veszpréminek, tulajdonítson annyi esméretet, hogy ő a' kezénél lévő írást meg határozhassa, ha főképen petséttel bír, vallyon eredeti-e vagy tsak másolat? — Tehát Sigmond Királyunk alatt is élt a' magyar nyelvhez viseltető buzgóság.

47.) Káldi Szent Biblia, Bétsben 1626-ban. Az Oktató Intésben a' Szent Biblia felöl a' 4. lapon.

48.) Biographia Medicorum Hung. Centuria altera. Pars Posterior. Viennae 1781. pag. 198.

Digitized by Google

13. §.

Albert Király lépett Sigmond ki multa után a' Magyar Királyi Székbe. Ezt Sigmond, Nagy Lajos példáját hiven követvén, midőn neki leányát feleségűl eljegyzette, tizennégy esztendős korában Budára hozatta ugyan, 49.) azonban mivel nem sokára a' környűlállások miatt Morva országba küldötte, és mivel ő utóbb egész két esztendeig sem volt magyar király, nem tudhatni, ha megtanúlta-e itten a' nemzeti nyelvet. Aeneás Sylvius, mint felebb elő adtam, a' nyelv tudásokról őtet épen nem ditséri. Azt olvassuk róla, hogy németűl tudott. 50.) András Király Arany Bullájához hasonló Decretuma nagy hajlandóságának bizonysága a' magyar nemzethez, 's hogy alatta a' Magyarok ki nem vetkezték a' nemzeti érzést, tanúja annak a' Budai Magyar polgároknak kegyetlen zenebonájok, mellyet csak említeni, nem helyben hagyni, illik. 51.) A' nagy reménységű, de szerentsétlen, I. Wladisláv Király, ki Alber-

---

49.) Pray Ann. P. II. pag. 231.

50.) Thuróczy Part. 4. Cap. 25. apud Schwandtnerum Tom. I. pag. 337.

51.) Thuróczy Part. 4. Cap. 25. apud Schwandtnerum Tom. I. pag. 237. et 238. — Aeneas Sylvius in Historia Europae Edit. Basil. pag. 388. et 389.

Digitized by Google

tot az országlásban követte, Aeneás Sylvius említése szerént Tolmáts nélkűl beszélt a' magyar nemzettel, 52.) és, a' mi igen megjegyzésre méltó, Fridrik Német Tsászár Követeihez a' királyi székből magyar nyelven adta válaszát. 53.) Nem vala-e ezt méltóbb meg jegyzeni, mint azt, hogy Maximilián Király az egybe gyűlt Magyar Rendekhez egy rövid német beszédkét tartott? 54.) A' Történetekben jártos hazafi illyes valamin soha felnem akadhat, mert tudja, hogy a' deákúl tudó Eleonóra Királyné, I. Leopold felesége, is szólott németűl a' magyar Követekhez: 55.) de tudja azt is, hogy I. Ferdinándot Bátori István magyar hoszszas beszéddel fogadta az ország szélein; 56.) tudja, hogy I. Ferdinánd tolmáts által mindég nemzeti nyelven terjesztette a' magyaroknak elejekbe kivánságait; 57.) tudja, hogy Maximilián

---

52.) Aeneas Sylvius in Epist. 81. ad Leonardum Pataviensem Episcopum. Edit. Basil. pag. 564.

53.) Aeneas Sylvius in Epist. ad Joannem Fund. Edit. Basil. pag. 547.

54.) Statistik von Schwartner. II. Th. Seite 450.

55.) Kovachich Solennia etc. pag. 118.

56.) Ursinus Velius de Bello Pannonico pag. 3.

57.) Ursinus Velius pag. 28. et 31.

Digitized by Google

deák beszédét magyarúl tolmátsoltatta; 58.) 's hogy e' szokást II. Mátyás, I. Leopold, III Károly, Mária Theresia, II. Leopold, és I. Ferentz Magyar Királyok híven követték. 59.) Annyira szereti a' magyar nemzet Királyát, hogy akármi nyelven örömest hallgatja. Inkább kereste volna ki Schw. Ur II. Ferdinándnak a' Török Tászárhoz íratott magyar levelét, mellyre egykor Hevenesi Kezíratai között, mint nekem beszélte, akadott! Evvel nagyon lekötelezte volna az egész nemzetet. — De mellesleg legyenek ezek is mondatva; talán nem ártottam e' hosszú félre tsapásommal is. Most térjünk Posthumus László Magyar Királyunkra.

14. §.

Aeneás Sylviusra bizatott Fridrik Római Tászártól, hogy Posthumus László kisded magyar király neveltetése módját kidolgozná. Megtselekedte ezt a' valóban tudós, és a' ma-

---

58. Kovachich Solennia etc. pag. 26. 31. — Forgách Comment. pag. 487.

59.) Kovachich Solennia. pag. 62. 134. 137. 172. 198. 206. et 247. — Hogy most is a' Diaeták a' Fő Cancelláriustól mondatni szokott magyar beszéden kezdődnek, 's végződnek, azt Schw. Uron kivül talán mindenki tudja.

Digitized by Google

gyar nemzethez példás szeretettel viseltető egyházi férjfiu, 's el nem feledkezvén a' magyar nyelvről, ezeket ajánla a' nagy reményű Ifjunak: „Legyenek társaságodban igaz mondó, szemérmes, ártatlan, erköltsöt betsűlő, egészséges, nem képmutató, nem hazug, nem nyakas, nem bor-szerető, nem tobzódó, nem rágalmazó gyermekek. Ezek közűl némellyek a' magyar, némellyek a' német, némellyek a' tseh, mindnyájan pedig a' deák nyelvet tudják, és beszéljék. Így fáradság nélkűl 's mint egy játszadozva megfogod tanúlni e' nyelveket, 's magad beszélhetsz Jobbágyaiddal. Semmi a' Nemzeteknek hajlandóságokat a' Fejedelmeknek ugy meg nem szerzi, mint a' nyelveket beszélés, és mint egy méltatlannak tartatik az országlásra, ki a' panaszkodó, vagy esedéző népeket ki nem hallgathatja. Nem is akarom, hogy jobban szeresd az Austriaiakat, mint a' Tseheket és Magyarokat.“ 60.) Fogott e' józan tanáts a' Tanítványon, mert midőn Bétsben, hol neveltetett Fridrich Tsászár atyjafiánál, különbféle országbéli Jobbágyai uralkodásra hívnák, a' Magyaroknak első helyet adott, 's valamennyi Nemzet hallomására feléjek fordúlván ezeket mondotta: „Mivel Ma-

60.) De Liberorum Educatione ad Ladislaum Hung. et Bohemiae Regem. Edit. Basil. pag. 974.

Digitized by Google

gyar vagyok, közöttetek kell maradnom." E' szovait ezernyi levelek repítették Magyar ország határaira, 's olly nagyra betsűlék a' Magyarok, hogy Szétsi Dionisius Cardinál 's Esztergomi Érsek, félvén, ne hogy egy mondásra azoknak méltóságokat meg nem fogná, három ízben ujra előbeszélte Aeneás Sylviusnak a' Király szovait. 61.) Ugyan őtet már gyermekségében az Egri Püspök 's egyéb Magyarok Olasz országból, hová Fridriket követte, ellopni akarták, 's maga is hajlandó volt az elillantásra, és, hogy Magyar országba jöhetne, az eránt a' Római Pápát erősen sürgette. 62.) Magyar nyelvtudásáról Hunyadi Lászlóval és Szilágyi Erzsébet Gubernátornéval folyt beszédei is elég próbát nyujtanak. 63.) Királysága alatt Capistránus János tolmáts által magyarúl prédikált; 64.) Hunyadi János, a' híres Bajnok, katonáihoz hoszszú és tüzes magyar beszédeket tartott; 65.) és midőn Gubernátorrá

61.) In Hist. Friderici Tertii.

62.) Aeneas Sylvius Epist. 409. pag. 952. Edit. Basil.

63.) Thuróczy Part. 4. Cap. 59. et 60. apud Schwandt. Tom. I. pag. 277—280.

64.) Ranzani Epit. Rer. Hung. Ind. 25. apud Schwandt. Tom. I. pag. 385.

65.) Ranzani Epit. Rer. Hung. Ind. 27. apud Schwandt. Tom. I. pag. 388.

válasz-

Digitized by Google

választatott, magyarúl esküdött. 66.) Ha Schw. Úr gondosabban ügyelt volna a' magyar régiségekre, e' gyönyörű magyar maradványt 1446-ból régen esmérhette volna. Meg vagyon a' Nagy Tudós Kollár Ádámnak Bétsben a' Ts. K. belső Archivumban lévő kéziratai között, mint Bibliothecájának nyomtatott Lajstroma mutatja. 67.) Mennyire közönséges volt a' magyar nyelv kelete ezen időkben, szépen feljegyzette Aeneás Sylvius Erdély Országról. „Erdélyt most, úgy mond, három Nemzetség lakja, Németek, Székelyek, és Oláhok. De kevés Embert találsz valamire valót Erdély országban, a' ki a' magyar nyelvet nem tudná.“ 68.) Ha így volt Erdély, mint volt Magyar Országban a' tős gyökeres magyarság? Lehet tehát úgy-e nagy lelkű Hazafiak! reményünk, hogy a' született magyar Mátyásban is, kire most a' sor következik, találunk, ha nem többet, legalább egy parányi buzgóságot a' nemzeti nyelvhez?

66.) A' Corpus Jurisban esküvésének tzime ez: „E vulgari in Latinum translatum.“ —

67.) Catalogus praestantissimorum Librorum, nec non rarissimorum MSS. Bibliothecae Kollariánae. Viennae 1783. pag. 133.

68.) De Europa Cap. 3. pag. 391. Edit. Basil.

Digitized by Google

15. §.

A' deáktalan Hunyadi János Gubernátor Mátyás fiát nagy szorgalommal neveltette, 's minthogy Királyságáról kisdedségében nem is álmodhatott, őtet, a' tudomány adatás mellett főképen katonának szánta. Tudván, hogy erre a' tzélra legtöbbet használnának a' régi nagy katonáknak jeles tetteik, már gyenge korában a' régi nagy Vezéreknek viselt háborúikat versekben olvastatta előtte. 69.) A' kis Mátyás ezeket nap estig örömest hallgatta, 's olly heves tűzbe jött, hogy megfeledkezvén gyakran az evésről, ivásról, hadakat vezérlene, 's különbféle katonai gyakorlásokat tenne. Voltak tehát gyermekségekor számos illyen vitézi magyar Énekek, mert azt fel nem tehetem, hogy deáktalan atyja deák Epicum Poémákat adott volna a' gyermek kezébe. Későbben tett ugyan előmenetelt a' Deák nyelvben, mert atyja általa is tolmátsoltatta a' hozzá érkezett deák leveleket, 70.) de az melly tsekély volt, 's mennyire nőtt a' Tudósokkal való társalkodásból Királysága alatt, az udvarában élt Galeotus so-

---

69.) Galeotus Cap. 12. apud Schwandtnerum Tom. I. pag. 543.

70.) Galeotus Cap. 13. l. c. pag. 544.

Digitized by Google

raiból kitetszik. 71.) Tizennégy esztendős korában Magyar Királlyá választatván, mi forrón kedvelte, beszélte, és betsűlte a' magyar nyelvet, abból láthatni, hogy ő a' legtudósabb vetekedések között is a' magyar Közmondásokban — Proverbiumokban — való járatosságát kinyilatkoztatta; 72.) hogy asztalánál, nem ügyelvén a' magyar nyelvet nem értő idegen tudósokra, nem saját feleségére is, magyar verseket énekeltetett, pedig Mátyás Énekeseiről írja Péter Vulturanensis Olasz Püspök 1483-ban Budáról IV. Sixtus Római Pápához: „Olly éneklő társasága vagyon Mátyásnak, mellynél jobbat egyet sem láttam.“ 73.) Halljuk tsak egészen Galeotus mindennapi vendégének szovait: „Mátyás vendégségei alatt vagy vetekedés vagyon, vagy tisztességes és víg dologról foly a' beszéd, vagy versek énekeltetnek. Vagynak itten Musikusok és Tzitarások, kik a' nagy tetteket nemzeti nyelven az asztalnál éneklik musika mellett. Ez Római szokás volt, 's tőlünk vették bé a' Magyarok. Énekeltetik pedig mindenkor valami nagy Történet. Nem is hibáz a' tárgy. Mivel Magyar Ország annyi

71.) Galeotus Cap. 4. pag. 537.

72.) Galeotus Cap. 5. pag. 538.

73.) Péterfy Sacra Concilia. Posonii Tom. I. pag. 9.

Digitized by Google

különbféle ellenség között fekszik, mindég van alkalmatossága háborúra. Szerelmes versek itten ritkán énekeltetnek, hanem többnyire a' Törökök ellen viselt dolgok fordúlnak elő kellemes nyelven 's beszéddel. Mert a' Magyarok akár Nemesek legyenek, akár Parasztok, tsak nem egy formán beszélnek minden különbség nélkűl; egy kimondások, egy szovaik vagynak mind ezeknél, mind amazoknál.„ És másutt: „De a' Magyaroknál, mint mondottuk, egy forma a' beszéd módja, vagy igen tsekély benne a' különbség: Innend van, hogy a' magyarúl készűlt verseket a' paraszt, és polgár, a' nagy Úr, és szegény egyaránt érti.„ 74.) Illyen Magyar Király nem gondolt vallyon a' nemzeti nyelv méltóságával? E' hagyta a' magyar nyelvet majd nem egészen elnyomatni a' Római nyelv tyrannismusától?

16. §.

Odább megyek, 's azt mondom, hogy Mátyásban olly nagy volt a' Nemzeti Lélek, 's a' nemzeti szokások eránt való tisztelet, hogy azoktól még akkor sem állott el, ha tudta a' helyesebb szokást, vagy a' nemzeti szokásnak

74.) Galeotus Cap. 17. pag. 548. et 549.

Digitized by Google

heába valóságát. Mátyásnak Beátrix felesége Olasz asszony volt, olasz országban ennek idejében kiki különös tányérból evett, 's vellával nyult a' petsenyéhez. Nem így Mátyás, akár mit mondott Beátrix, Galeotus, és egyébb olasz vendége. Ő egy közös tálból ette a' levest, husát kenyerére tette, 's ujával vitte szájához a' nélkűl, hogy magát vagy ruháját el zsirozta volna. Miért? tsak azért, mert ezt hozta magával a' magyar szokás. 75.) Az ujesztendei ajándékoknak kiosztatásokat heába valóságnak tartotta Mátyás, 's még is minden esztendőben ki osztotta azokat különbféle tselédeinek. Miért? Mert úgy hozta magával a' magyar szokás. 76.) Ki illy babonáson megtartja nemzete szokásait meggyőződése ellen, vallyon hideg vérrel tekénti-e az a' nemzeti nyelvet, a' nemzetnek leg drágább szokását? Nem illyen korts magyar volt a' mi magyar Mátyásunk. Ő annyira tökélletesítette magyar nyelv tudását, hogy nagy Ékesen Szólását nyilván magasztalnák hív Jobbágyai. Mohorai Vidfy Ambrus Nógrád Vármegyei Al-Ispány költségein kijövén nyomtatásban Mátyás Király éltében e' ditső Fejedelmünknek 1486.-diki Dekretuma, az E-

75.) Galeotus Cap. 17. pag. 548. et 549.

76.) Galeotus Cap. 24. pag. 552. et 554.

Digitized by Google

lőljáró Beszédet író B. R. L. (Blasius de Rakamaz Literatus?) névtelen hazafi így ditséri egyebeken kivűl Mátyást: „ Avval a' Római és Egyházi törvénynek tudományával, végre avval a' felséges, mind Magyar, mind Deák Ékesen-Szólással, 's más majd nem minden nyelveknek bő esméretjekkel bír. „ 77.) Mátyás a' meghodíttatott Béts városnak Zápolyi István személyében németűl nem tudó Kormányozót adott; 78) Mátyás, hogy országának pusztúlt helységeit lakosokkal megtöltené, nem idegen országokból, hanem az Ázsiai magyar országból, akarta kihivni a' magyarságnak régi rokonait; 79.) Mátyásnak kimulásakor a' Haj! magyar felkiáltás volt utolsó szova. 80.) Mind ezekből tsak az nem győződhetik meg Mátyás magyarságáról, a' ki nem magyar; tsak az nem láthatja által, hogy Mátyás alatt is udvari nyelv volt a' magyar nyelv, ki észre nem veszi a' mondottakból, és a' még alább mondandókból, hogy az olasz

---

77.) Constitutiones Incliti Regni Vngarie; In 8-o s. l. et a.

78.) Nicolai Istvánfy Hist. Regni Hungariae. Coloniae 1685. col. 2.

79.) Bonfinii Hist. Regni Hung. Posonii 1744. Dec. I. Lib. II. pag. 30.

80.) Bonfinius Dec. IX. Lib. VIII. pag. 509.

Digitized by Google

Galeotusra is a' sok magyar beszédet hallásból ragadott valami esmérete a' nemzeti nyelvnek.

17. §.

Régen észre vették a' Tudósok, hogy a' Király példája sinor mértéke a' Nemzet tselekedetének. Így volt a' dolog magyar országban is mindjárt Mátyásnak választatásakor. Szilágyi Mihály a' Rákos mezején Mátyás választatását hoszszas Magyar Beszédében egyenesen Mátyásnak magyarságára, építette. 81.) A' Pesti Gyerkőtzék, alig hallák meg, ki lett légyen Királylyá, azonnal fel 's alá futosának, 's ime' egyűgyű tőlök készíttetett magyar verseket kiábálák:

Mátyást mostan válosztotta mind ez ország Királyságra,
Mert ezt adta Isten nekünk menyországból oltalmunkra,
Azért mi is választottuk, mint Istennek ajándékát,
Kiből Isten ditsértessék, és öröké mondjuk Amen. 82.)

81.) Ranzanus Ind. 29. l. c. pag. 394.

82.) Thuróczy Part. 4. Cap. 63. pag. 284. — Bonfinius Dec. 3. Lib. 9. pag. 398. — Székely István Chronica ez világnak jeles dolgairól. Krakkóban 1559. a' 216. lapon. Ezen utóbbik tartotta fel e' régi verseket.

Digitized by Google

Követte buzgóságokat e' gyermekeknek az egész magyar köznép, és egyéb öröm jeleken kivűl a' Templomban hálaadó magyar énekeket küldött a' Mindenhatóhoz. 83.) Utóbb Mátyás országlása alatt mások is Magyar Énekeket danoltattak musika mellett a' Király példájára ebédlés között, mert Galeotus Bátori Miklós Vátzi Püspökről is említi: „ Házában vagy imádkoznak, vagy tanúlnak, vagy musika mellett versek énekeltetnek, vagy tisztességes beszéd foly. „ 84.) Még szebb, a' mit Bátori István és Kinisi Pálról, 's ezeknek magyar katonáikról, Bonfinius emlekezetűl hagyott. „ Pál, ugy mond, a' diadalmon, ha sok vérbe kerűlt is, örvendezvén, Vezér társával, és ahítatos győzedelmes katonáival, a' holt testek között evett vacsorát: mert az éj közelítése végett a' táborba viszsza nem térhettek, és az Ellenség táborában sok eleséget és bort találtak. A' holt testeken teríttettek asztalok, 's ezek olly számosan és sűrűen hevertek, hogy az egész Kenyér Mezőn minden felé közel tizenhat ezer lépésnyire holt testekre akadtál volna. Feltétetvén az eledelek, ettek a' katonák. Elüzvén éhségeket a' bővebb bor italtól jó kedvek támadott. A' foglyok is

---

83.) Bonfinius és Thuróczi az imént felhozott helyen.

84.) Galeotus Cap. 31. pag. 564.

Digitized by Google

megvendégeltettek. Nem folyt katonai dalok nélkűl a' vatsora, mert a' Vitézek egyűgyű, de hevenyében készíttetett Versekben éneklették a' Vezéreknek és magyar Nagy Uraknak ditsőségeiket. Majd a' bortól még jobban felhevűlvén katona Tántzot jártak. Nagy öröm kiáltásokat tévén a' tántz alatt, minthogy a' köz örömnek emlekezetére mind egyik katona testi mozgásokban valami különöset tett, hogy a' többit megnevettetné: Kinisi Pál Fő Vezér, tántzra serkentetvén, a' kerékbe ugrott, 's felkapván keze segedelme nélkűl fogával egy nagy holt testet, evvel köröskörűl taktusra tántzolt a' környűlállóknak elbámúlásokra inkább, mint nevetésekre. E' tántza Herculeshez, 's magához a' Fő Vezérhez illő volt. „ 85.) Illyenek voltak Mátyás alatt a' magyar katonák 's Fő Vezérek! De hogy a' Fő Rendek és világi Urak is mind Magyarok voltak, 's nem beszéltek idegen nyelveket, az onnand szembetűnő, hogy még a' Tót nyelveket sem igen tudták az Ország Nagyai Mátyás uralkodása alatt. „ Jövének, úgy mond Galeotus, a' Lengyel Követek Mátyás Királyhoz Visegrádra, és olly hoszszú beszédet tartottak nemzeti nyelven, hogy két derék órát vele eltöltenének. Nemze-

85.) Bonfinius Dec. 4. Lib. 6. Edit. Poson. pag. 482. et 483.

Digitized by Google

ti nyelven azért szólottak, noha tudtak deákúl, hogy a' sok körűlállóktól ne értetnének. Mert tsak maga Mátyás értette illy nagy emberi gyülekezetben a' Tót, vagy is Sláv nyelvet.„ 86.) Másutt Galeotus mint különösséget Thuz Jánosról feljegyzi, hogy nem tsak Deák és Magyar, hanem jeles Tót ékesenszólással is birt. 87.) Jegyezze meg ezeket magának Kanka Rector Úr! Jegyezze meg Bartholomaeides Úr! Jegyezze meg Schw. Úr is, ki Magyar Ország Statistikájában első fontosságú tárgynak tartotta azt kihirdetni, hogy IV. Károly Német Tsászár, és Tseh Királynak Arany Bullája szerént minden Német választó Hertzeg (nekem ugy jut eszembe, hogy a' Bulla nem épen ezt, és így rendeli) Tót Nyelvet tanúlni köteles: ellenben a' tőlem elő hozatott számos példákat a' Magyar nyelv körűl való buzgóságról tsak azért is nem vélte a' Magyar Statistikába valóknak, mivel a' magyar nyelv fen maradása közelít a' Tsudához, és egyedűl a' Magyarok Istenének munkája. 88.)

86.) Galeotus Cap. 4. pag. 537. — Mátyás Tótúl a' fogságban tanúlt.

87.) Galeotus Cap. 29. pag. 359.

88.) Statistik I. Th. Seite 121—125.

Digitized by Google

18. §.

A' sok istenes, királyi, vitézi, katonai, szerelmes és gyermeki magyar énekek után, mellyekről eddig szólottam, nem kellene sokat bizonyítgatnom, hogy Mátyás Királyunk alatt írtak a' magyarok nemzeti nyelveken: Azonban, hogy e' részről tsonkán ne maradjon Mátyás védelme, szólok valami keveset. A' nagy érdemű Pétsi Püspökről, Jánus Pannoniusról, világosan feljegyzette Decius Barovius, hogy ő Nemzetét Magyar Gramatikával megajándékozta. 89.) Némelly Aranyosi Gerárdi János magyar írásairól a' Tudós Pray 1778-ban Januárius 22-dikén ezeket írja Cornides Dánielhez: „Hallottál-e valamit Aranyosi Gerárdi Jánosról, ki, 1469-ben sokat írt, következés képen Mátyás Király alatt. De ez inkább le író, mint író. A' Kézírata többnyire egyházi, vagy szerzetes dolgokat foglal magában, kivévén a' Podagráról való orvosságot. Mit írt le minden esztendőben, szorgalmatosan feljegyzi. p. o. (egyéb dolgaim lévén többet most le nem írhatok) 1870 Esztendőben Lőtsén virág vasárnap előtt való Szombaton.

„Ha ma Jambor Ember„

89.) Magyar Athenás. Írta Bod Péter. a' 10. lapon.

Digitized by Google

Kié légyen e' Kézírat, előbb tőlem megnem tudod, mintsem azokra, a' miket kérdeztem, megfelelsz. „ 90.) Vér András udvari embernek 1473.-diki magyar menedék levelét — Quietantiáját — Schw. Ur tőlem 1803-ban már esmérni tanúlta, mihelyt Cornides Dánielnek Kéziratai között hív mására reá akadtam. 91.) Hogyan történt légyen, hogy Veszprémi Ur könyvében a' Kazai Karátsony Testamentoma mellett a' Tihanyi Apáturnak 1486. diki rövid magyar levelére Schw. Ur reá nem talált, azt én megnem foghatom. 92.) Nyirkalló Tamás, Mátyás Királyunknak Notáriusa, a' törvényes deák szovakat magyarázni, és a' Törvény Reguláit magyar versekbe szorítani próbálgatta. Hallja tsak Schw. Ur, mennyivel jobb magyar

---

90.) Epistolae Prayii ad Dan. Cornides. — In Bibl. Ill. C. Ladislai Teleky sub Litera Qq. — E' régiség nyomát sem evolválta cum voluptate Schw. Úr Cornides levelei között, és így én ma sem tudom, ki találta e' Corn. kié volt a' Kézirat.

91.) Ki vagyon adatva Tek. Tud. Schedius Lajos Ur Zeitschriftjének 3. Kötetében a' 390. lapon. Ki volt Vér András? láthatni Engel Krisztián könyvéből II. Wladislávnak Költség Regestrumában. Allg. Welthistorie Halle. 1797. 49. Th. Seite 167—169. 's a' t.

92.) Biogr. Med. Cent. Alt. Pars Posterior. 1781. Viennae. pag. 198

Digitized by Google

verseket írt ez, mint a' Pesti gyerkőtzék kiábáltak!

Mert mit egyszer meg szerzettél,
És te tőled elvetettél,
Ha igazat akarsz tenned,
Többször nem kell hozzád venned.

93.) Mátyás királysága alatt Buda mellett a' Szent Lőrintzi Klastromban Bátori László a' magyar Bibliát ujra magyarra lefordította, és evvel talpkövét vetette Remete Szent Pál szerzete magyar buzgóságának. 94.) Hát Temesvári Pelbárt Barátatya nem magyarból fordította-e le deákra ki nyomtatott sok egyházi beszédeit? Végre hogy Szent István Király Jobb Kezéről egy kellemes magyar Ének már 1484-ben Norimbergában ki nyomtattatott, azt Schw. Ur, ha nem említem is, jól tudja. 95.) — Úgy e' tehát birunk nyelvünk maradványait Mátyás országlása alól is? — Nem képzelhetem, hogy akár itt, akár az előbbi időkre Schw. Ur tőlem

93.) Kovachich Formulae solennes etc. Pestini 1799. pag. 11. 12. 19. 22. 27. 28. — Nyirkalló Kézirata 1484-ből való.

94.) Ignatius Pongrátz Triumphus Pauli. Posonii. 1752. pag. 51. 65.

95.) Antonii Bartalis Notitia Parochiae Jegenyensis. Claudiopoli 1794. in 8-vo. pag. 122. 123.

Digitized by Google

nagy tudományú magyar könyveket kivánjon. Hiszen ő olly jól hiszi, mint én, hogy egész Európában ezen századokban deákúl is igen kevés tudományos könyveket írtak, és hogy a' nemzeti nyelveken tsak vallásbéli könyvek, vitézi versek, és holmi polgári levelek, és egyéb írások készíttettek. De rólunk, Magyarokról, még azt is illik észrevenni, hogy mi századokig Europának v é d f a l a voltunk a' Törökök ellen, 's hogy országunk e' vad nemzettől utóbb sok pusztúlást szenvedett. Nem volna tsuda, ha minden írásaink el vesztek volna.

19. §.

Egyik nagy érdeme végre Mátyás Királyunknak, hogy a' magyar nyelv körűl való buzgóságot Nemzetének mint egy örökségűl hagyta példás ápolgatásai által. Kinek köszönhetjük egyébnek, mint Mátyás Királynak, hogy tüstént halála után Bátori István magyarúl a' Rákosi Gyülésben a' nemzeti nyelvről olly felségesen emlekezett? 96.) Kinek köszönhetjük egyébnek, mint Mátyás Királynak, hogy II. Wladisláv Király országlása alatt, ki se Deákúl, se

96.) Ludovicus Tubero Comment. Libro I. §. 7. apud Schwandtnerum in SS. Rer. Hung. Tom. II. pag. 121.

Digitized by Google

Magyarúl nem tudott, 97.) az I Maximilián Német Tsászárral köttetett alkut a' Szent György Piatzán Budán meg kellett a' népnek magyarúl tolmátsolni, 's hogy a' Nép éjjelenként a' falakra és templom ajtókra magyar verseket, 's holmi írásokat készíteni tudott? 98.) Némelly 1505-diki october 13-dikán költ Diplomában is igen szépen emlekeznek a' Magyar Rendek a' nemzeti nyelvről. 99.) A' Mohátsnál elveszett ifju Lajos Király választatásakor is keletben volt a' magyar Akarjuk. 100.) És 1500-ban még a' pörök magyarúl folytak, és ítéltettek a' következő törvény szerént: „ Elvégeztetett, hogy az Itélő Mesterek mindenféle Per ítélő leveleket az elkészítés és leíratás után a' Törvény Szék elejébe vigyenek, és ottan a' többi Itélő Mesterek és Tábla Birák előtt felolvassák, azoknak pedig kik azokat nem értik, nemzeti nyelven

---

97.) Hogy magyarúl nem tudott, Sambucus feljegyzette róla. Hogy deákúl sem tudott, abból kitetszik, hogy a' Bétsi Béke kötést Tsech nyelven kellett neki deákból megmagyarázni. Bonfinius.

98.) Istvánfy Hist. Hung. Lib. 2. pag. 13. — Bonfinius Dec. 5. Lib. 2. pag. 549.

99.) Anonymus Béla Király Iró Deákjának forditásában Lethenyei szerént. Pesten 1790. A' Toldalékban a' 68, és 70-dik lapon.

100.) Istvánfy Lib. 4. pag. 38. Edit. Poson.

Digitized by Google

megmagyarázzák, és tolmátsolják, hogy a' levelek az itélet végzése szerént készíttessenek el.„ 101.) Ha Deákúl nem tudó Birák találkoztak a' Törvény Székben, a' Pörök deákúl nem folyhattak. Hiszen még későbben is kérték az egybe gyűlt Rendek a' magyar Fejedelmet, hogy ollyan Bírákot nevezne, kik tudnak deákúl. 202.) A' Sententiák azonban deákúl adattak ki többnyire. — Már negyvenedik esztendeje, hogy a' fáradhatatlan Pray Sípos Péternek 1493-diki magyar Testamentomát, melly következésképen nem meszsze esik Mátyás Király halálától, velünk megesmértette: 103.) Schw. Ur azt még is mai napig sem esméri, és így Diplomatikájának sem régi, sem uj kiadatásában nem említi. Ellehetne ezt feledni, ha Schw. Ur Statistikáját írtában még az 1676-diki magyar Literaturáról is többet nem hitt volna az idegen Behamb nevű írónak, mint a' Pesti Fő Oskola, és Nemzeti Muzeum magyar könyveinek. Behamb

101.) Decretum Anni 1500. art. 11. in Corp. Juris.

102.) Még 1550-ben nem mindenik Vármegye Tiszte tudott írni. Lásd Decr. Anni 1550. art. 62.

103.) Dissert. in An. vet. Hun. Av. et Hung. Vindobonae 1775. pag. 92. — Révai Antiquit. Lit. Hung. Vol. I. pag. 239. Ezen régiséget bővebben én találtam fel Pray levelei között Teleky László Gróf Ő Nagysága Bibliothékájában.

írta:

Digitized by Google

írta: „ Ma a' magyar nyelv úgy megvettetik, hogy néhány énekek, és szentes dolgokon kivűl a' magyaroktól semmit sem mutathat a' maradék. „ 104.) Behambból kellett-e Schw. Urnak tanúlni a' XVII-dik század magyar Literaturáját? Nem illett volna-e az idegen férjfiunak botlását inkább megigazítani, mint sem követni, és ezt a' gyalázó helyet egészen ki írni? 105.) Ha a' Pesti Fő Oskola könyvesházának Első Gondviselője így ír a' XVII-dik Századi Magyar Literaturáról, hogy hiszik el a' Külföldi Tudósok, hogy Apátzai Cserei János 1653-ban Magyar Encyclopaediát, Vizaknai Beretzky György pedig 1695-ben magyar Didacticum Poémát írt az Anatomiáról Hexameterekben? 106.) Hogy a' Zsitva Toroki Béke kötés 1606. ban magyarúl tétetett? 107.) Hogy még 1678-ban Sáros Vármegye is Magyar Protocollumot vitt? 108.) Sok illyest mondhatnék, sőt több magyar írott

---

104.) J. Ferd. Behamb Notitia Hungariae antiquo modernae Berneggeriana Argentorati 1676. pag. 136. in Observationibus.

105.) Statistik II. Theil. Seite 444. und 448.

106.) Veszprémi Biogr. Med. Cent. Alt. Pars Prior. pag. 27.

107. Kovachich Script. Rer. Hung. Minores Tom. I. Budae 1798. pag. 253. 267.

108.) Prot. S. I. Com. de Sáros.

Digitized by Google

könyvekről is tehettem volna felebb a' XVI-dik század elejéből említést: de kár vesztegetni a' szovakat. Mi kedvezőt várhatunk ugy is nyelvünkre nézve az olly férjfiutól, ki mint egy alkalmatlanoknak, 's gyengéknek tartván nyelvünk philosophiai kimíveltetésére a' Magyar írókat, azt ohajtja: hogy a' külső országi Hires Philologusok, Vater, Bernhardi, Don Lorenzo Hervas, Smith, Barton, Pallas 's a' t. visgálják, 's tanúlják meg a' magyar nyelvet; 's nem tudja, hogy a' vele egy Fő Oskolában tanítótt Nagy Révai Miklós, és ennek Tanítványa, Boldogréti Víg László, vetekedő Írásának második részében oda vitték a' Magyar nyelv Philosophiáját, hová egy Europai Nemzet sem vitte a' maga nyelvéét. 109.)

20. §.

Láttuk tehát az eddig mondattakból, hogy Mátyás Királyunk is buzgó Barátja, Tisztelője, és Terjesztője volt nemzeti nyelvünknek. Elveszti ő azonban minden érdemét, e' mondattak mellett is, ha Schw. Urat hállgatjuk, mert igen gazdag Bibliothecájában tsak egyetlen egy magyar könyv sem találtatott. Mit? Voltak Má-

109.) Statistik. II. Th. Seite 447.

Digitized by Google

tyás gazdag gyűjteményében Deák, Görög, Zsidó, Syriai, Chaldeai és egyéb nyelven íratott könyvek, 's tsupán magyar könyv nem lett volna? — Schw. Ur nem olvasta Ursinus Velius szovait, ki Budán többször meg fordúlt, és látta ezen hires Könyv házat? „ A' Budai várnak fő ékessége, így ír ez, Mátyás Bibliothecája, mellyben minden nyelven íratott könyvek vagynak; de leginkább görög és deákokban gazdag. „ 110.) Ha minden nyelven íratott könyvek voltak Mátyás Bibliothecájában, és ő alatta írtak magyar könyveket, hogy ne lettek volna abban Magyar Könyvek is? De e' mind semmit sem ér. — Schw. Ur magát a' Mátyás Bibliothecáriusát, az Olasz Galeotust, kérdezte meg. E' mondá neki, hogy a' Mátyás Király Bibliothecájában egyetlen egy magyar könyv sem találtatott. E' már más egészen. A' Bibliothecáriusnak kell tudni, mi van gondviselése alatt. De még is hol mondja ezt a' Bibliothecárius, és miképen mondja? Schw. Ur a' XXVIII.-dik Fejezetére utasít Statistikájában. 111.) No halljuk tehát a' szovakat deákúl és magyarúl, olly hitelesen, hogy Tek. Tudós Jan-

110.) De Bello Pannonico Lib. I. pag. 16.

111.) Statistik II. Th. Seite 448.

Digitized by Google

kovich Miklós Ur igen régi Kéziratából is lássuk a' különböző olvasásokat a' zárok között:

Cap. 28.

„Mirabilis diligentiae regem Mathiam et in magnis et in paruis rebus esse, hoc maxime indicat: omnes litteras, quas ad diuersas partes mittit, aut ipse dictat, aut ab aliis scriptas legit; itemque ad se missas sine aliqua mora oculis percurrit, quocunque ex loco venirent. Peritus enim plurium linquarum intelligit latine, ut dictum est; optime scit Bulgaricam linguam, in in qua Turci sua scribunt Diplomata, et bene tenet; parum namque a Sclauina distat: quae cum latissime pateat, maximam habet varietatem. Cuius Rex Mathias non est ignarus; unde factum, ut cum Bohemis, Polonis, Ruthenis, Dalmatis, Bulgaricis, Curetibus, Seruianis, Brencis, Roxolanis, aliisque permultis Populis, sine

„Hogy Mátyás Király mind a' kis, mind a' nagy dolgokban tsuda szorgalmú, ez leginkább mutatja: Minden leveleket, mellyeket különbfelé küld, vagy maga dictál, vagy a' másoktól írattakat olvassa; a' hozzá küldetteket pedig késedelem nélkűl szemeivel által futja, akár honnand jönnének. Tud több nyelveket is, 's ért deákúl, mint mondatott; Igen jól tudja a' Bulgarus nyelvet, mellyen a' Törökök Diplomáikat írják, és jól érti; mert keveset különböz a' Tóttól: melly mivel szélesen terjedt, igen sok különbséggel bír. Ebben nem járatlan Mátyás, és azért a' Tseh, Lengyel, Rusznyák, Dalmata, Bulgár, Curetes, Serviai, Brencus, Roxolánus, és egyéb Népekkel Tolmáts nélkűl beszél. Mert a'

Digitized by Google

interprete loquatur. Sclauina enim lingua omnium istarum mater esse cognoscitur. Germanorum autem sermonem, puer adhuc, et in carcere didicit, adauxitque jam natu grandis, continuam cum principibus Germaniae habens consuetudinem: sed Germani, et Bohemi, et Poloni, aliquando lingua patria, plerumque latinas (MS. latina) literas scribunt; sola Hungaria, ex Christianis loquor, nonnisi latine scribit. Quoniam Hungarorum lingua non facile scribi potest: minima enim accentuum mutatione et diuersitate prolationis, mutatur significatio. Nam apud Hungaros sunt vocabula, quae in U (MS. V.) litera desinunt, sed si illa litera promptis (MS. promissis) aliud, quam si contractioribus et depressioribus labiis pronuntiatur, significat, quod scriptura ostendi nequit. Quandoquidem latina lingua unicum

Tót nyelv ezeknek anyjok. Németűl még gyermek a' fogságban tanúlt, 's idősb korában azt nagyobbította a' Német Fejedelmekkel való állandó barátságból: de a' Németek, Tsehek, és Lengyelek néha hazai, néha deák nyelven írnak leveleket: egyedűl Magyar Ország írtsupán deákúl a' Keresztyének közűl. Mert a' Magyarok nyelvét nem könnyű írni: ugyan is a' legkisebb hangváltoztatás, és kimondásbéli különbség változtatja a' szójelentést. Vagynak a' Magyaroknál szovak, mellyek U (V) betűvel végződnek; de ha e' betű hoszszú, vagy rövidebb és alatsonyabb ajakkal mondatik ki, mást és mást jelent, a' mit írásban megmutatni nem lehet. Mivel a' deák nyelvnek tsak egy u (v) betűje vagyon, a' Magyarnak ellenben négyre volna szüksége, ha minden különbséget kitenni akarna. És így egyebekről is. Szűk a' magyar nyelv a' tarto-

Digitized by Google

habet U (MS. V.), et lingua Hungarica quadruplici indigeret, si varietas omnis comprehendi deberet. Et sic de aliis. Habent etiam linguae penuriam in nominibus provinciarum: nullam enim nomine suo nuncupant, sed circuitione utentes, gentile nomen ponunt, adduntque, regnum. Olasz ország (MS. Hollas Vrsaco) dicunt Italiam: quod sonat italorum regnum. Tót ország (MS. Toto orsaco), quod Sclauinorum regnum. Német autem ország (Nemet orsaco. MS.) est Germanorum Regnum. Et sic de singulis. Habent etiam multa Sclauinorum vocabula, et latinorum etiam: Mit keres (MS. Mit cheres) dicunt, quid quaeris? cum c. et q, sint affines. „ 112.)

mányoknak neveikben is. Egy tartományt sem hívnak saját nevén, hanem körűl írással élvén a' nemzeti név mellé az Ország szovat teszik. Itáliát Olasz országnak (Hollas Vrsaco) nevezik; Sclavoniát Tót országnak (Toto orsaco), Germaniát Német országnak (Nemet orsaco) hivják. Így a' többit is. Élnek sok Tót és Deák szovakkal is. Mit keres? (MS. Mit cheres?) mondják a' deák quid quaeris-ből, mert a' c. és q. betűk atyafiságosak.

---

112. Galeotus Cap. 28. apud Schwandtnerum Tom. I. pag. 557. et 558.

Digitized by Google

21. §.

Már hol mondja itten Galeotus, hogy Mátyás Király gazdag Könyvesházában egy Magyar Könyv sem találtatott? Ha egész Európának tudós Hermenevtáit öszve gyüjtjük is e' helynek magyaráztatására, egyebet ki nem hozhatunk, mint ezeket: Mátyás szorgalmatos volt a' levelezésben; sok nyelveket tudott; a' Németek, Tsehek, Lengyelek hol nemzeti, hol deák nyelven viszik levelezéseiket, a' Magyarok ellenben egyedűl deákúl leveleznek; A' magyar nyelvet nem könnyű írni, mert a' magyarok hangjaiknak jeleltetésekre nem elegendők a' deák betűk; a' magyaroknak ö, ü, ő, ű, betűjik vagynak, mellyeket deák betűkkel ki tenni nem lehet. 's a' t. Nem mondja azt Galeotus, hogy a' magyar nyelvet az ő idejében írni nem lehetett, sem azt, hogy a' magyarok magyarúl nem írtak hazájokban; hiszen ezt mondva maga magát tzáfolta volna meg, mert ő írja, hogy Magyar Versek énekeltettek, pedig hoszszuak, Mátyás asztalánál, és a' Bátoriénál. És ha valóban azt mondaná is, hogy a' magyarok nem írtak vagy írni nem tudtak magyarúl idejében, érdemelne-e hitelt állítása? Felhordottam már felebb több magyar darabokat, pedig még sokat elő adhatnék a' XVI-dik század kezdetéből, ha szükségesnek találnám. Vallyon a'

Digitized by Google

Mátyás alatt nem író, vagy nem írható Magyarok II. Wladisláv és II. Lajos háborús országlása alatt tanúlták-e meg óriási vagy tsuda lépésekkel a' magyar nyelv leírathatását? Vallyon a' Nagy Lajos, Mária, Sigmond, I. Wladisláv, és Posthumus László alatt írni tudott Magyarok Mátyás alatt feledték-e el írni a' nemzeti nyelvet? Tekénteni kell az illyen visgálatokra is, Galeotus a' Királyi Udvaron kivűl tsak néhány Magyar Püspököknél fordúlt meg, kik épen a' Tudományok helyre állíttatásakkor éltek, és így a' Római nyelvet tudták és szerették: mit tettek a' hazában mások, azt ő nem igen tudhatta. Pap volt a' Tihanyi Apátur, és még is magyarúl levelezett; udvari szolgálatban volt Vér András, és még is magyarúl jegyezte fel Quietantiáját. Ki higyje pedig, hogy tsak e' két magyar szerette volna magyar országban Mátyás uralkodása alatt a' nemzeti nyelvet? Hogy Galeotus Olasz létére nehéznek tartotta a' magyar orthographiát, az előttem igen természetes. De nem adta e' még is itt, és másutt is nyomát annak, hogy ő idegen létére is írt magyarúl, és a' nemzeti nyelv tulajdonságairól gondolkodott, vagy esméreteket gyüjtött? Valja meg Schw. Ur, hogy nem a' Mátyás Bibliothecáriusa, kinek könyvében erről egy szó sem találtatik, hanem ő vonta Mátyás Királyunkra azon szennyet, hogy ennek

Digitized by Google

Bibliothecájában egyetlen egy magyar Könyv sem találtatott. Ő maga költötte ezt mindenlegkisebb ok, vagy megfontolás nélkűl. Úgy bánt Galeotus szovaival, mint a' hires Forgách Váradi Püspök soraival. Igy ír ez a' derék Történet író I. Maximilián Magyar Királyról: „Először tehát néhány szovakat ejtvén Németűl, tólmáts által Kívánságát, mellyben a' Segedelmekről és egyéb dolgokról magát kinyilatkoztatta, írásban által adatta; azonnal mindnyájon észre vették, hogy gyülölségből szólott németűl, minthogy előbb atyja, 's maga is több ország gyűlésekben ez előtt az atya éltében mindenkor deákúl szólott a' Rendekhez, tudván jól a' Római nyelvet." 113.) Nem tartozik ugyan e' dolog a' Statistikába, mivel Schw. Ur mottója szerént Magyar Országot csak úgy akarta leírni, a' mint most vagyon; még is hogy ott, hol a' felebb előadattak szerént semmi különösség nintsen, valami igen különöset mondana, így kérdezősködik; „Ugyan a'

113.) „Primum ergo aliquot verba in Lingua Germanica praefatus, per Interpretem Propositionem, in qua petitio de subsidio et nonnullis aliis rebus continebatur, in scripto exhibuit. Id quod jam statim ab omnibus animadversum est, odio lingua germanica usum, cum Pater latina, ipseque in plerisque Comitiis vivo Patre eadem semper usus fuisset, haberetque Lingvam Latinam familiarem." Forgách Comment. In MS. Ederiano pag. 782.

Digitized by Google

Királyi szék körül álló Magyar Rendeknek mitsoda helyheztetésben volt szivek, midőn II. Maximilián Tsászár az országlása alatt tartatott első ország gyűlésben a' Királyi Propositiókat német orátio mondása mellett nekik által adta? „. 114.) Mi szükség vala azt kérdezni, a' mit a' Történet író feljegyzett? Miért kellett a' Magyar Tolmátsoltatást elhallgatni? Miért kellett olly homályosan írni, mint ha a' Propositiók is német nyelven lettek volna íratva? Mondottam már, hogy a' Magyar Nemzet annyira szerette és szereti Fejedelmeit, hogy ezeket akár mi nyelven örömest hallgatta, 's hallgatja; és azért én Forgátsnak sem hiszek azokban, a' miket a' gyűlölségről mondott. De hát annak, ki az Irókra mást ken, mint sem mondanak, 's ki vádokat kohol ott, hol ezeknek helyek nintsen, mennyit hihetünk? Térjünk azonban viszsza Mátyás Király hires Bibliothecájára.

22. §.

E drága kintsét Mátyásnak senki híven le nem írta. A' miket Naldus Naldius róla ír, azokat ki merítő tudósításnak épen nem vehet-

114.) Statistik II. Th. Seite 450.

Digitized by Google

jük. 115.) Ő tsak ötven öt könyvet nevez meg, pedig mások Mátyás Könyveit ezerekre viszik. 116.) Ki a' Deák, ki a' Görög, ki a' Zsidó 's más egyéb nyelveken írt könyvekről teszen említést. Ursinus, mint láttuk, minden nyelven íratott Könyveknek ád benne helyet, és így a' magyaroknak is. Hogy is hidjük, hogy a' Mátyás asztalánál énekeltetett hoszszu Magyar Históriás Énekeket nem birta volna e' nagy Könyves Gyűjtemény, vagy azokat, mellyeket Hunyadi János fiának gyermekségében olvastatott? Míg hiteles író ellenkezőt nem állít, addig nyelvünket ki nem zárhatjuk Mátyás Bibliothecájából. Ezt pedig senki nem hirdeti. Sőt, midőn Mátyás Bibliothecájának maradványai 1686-ban öszve írattak, a' 290-re menő Kéziratok és nyomtatott Könyvek között, mellyekre még reá akadtak, nem fordúl-e elő a' Magyar Biblia nyomtatva in folio esztendő szám nélkűl? 117.) Adok tehát még a' Mátyás hires Könyves háza maradékaiból is Schw. Urnak

---

115.) Naldus Naldius de Laudibus Bibl. Mathiae Corvini Regis. Apud Belium Not. Hung. Nouae. Tom. III. pag. 589—642.

116.) Schier de Bibliotheca Mathiae Corvini.

117.) Julius Pflugkius in Epist. ad Vitum Ludovicum a Seckendorf, de Bibliotheca Mathiae Corvini. — Jenae 1688, pag. 63.

Digitized by Google

egy Magyar Könyvet. És evvel elégedjék meg, míg többet adhatok. Hol és ki által jött ki ezen Biblia? azt megmondani nem tudom. A' magyar Salustiust, bár XVII-dik századi könyv, tsak ez idén tanúltuk esmérni; Mátyásnak 1486-diki nyomtatott Decretumát a' tiszteletre méltó Ősz Tudós, Fábri István, Pozsonyba tsak két esztendő előtt szerezte meg Prágából: reményhetjük, hogy egy szorgalmatos kereső jövendőben ennek is bővebb nyomára akad. Ha mind azonáltal Schw. Ur ezt Károlyi vagy Káldy fordításának tartaná, a' mit Pflugkius Lajstromából nem állíthat: engedje meg nekem akkor azt, hogy legalább sokkal későbben is szokás volt a' Mátyás Bibliothecáját magyar könyvekkel szaporítani. Ezt nem tették volna utóbb, ha belőle a' magyar könyvek ki zárották volna.

23. §.

Abba hagyom már most a' tudós vetekedést. Más szedjen több illyen Halászokat nyomdokaimon. Schw. Ur fáradhatatlan szorgalmát, és bő olvasottságát, mint legelől mondottam, ezentúl is tisztelni fogom; tanításaira gyönyörűséggel emlekezem viszsza öreg koromban is, ha tsak ugyan elérhetem az öreg kort. Azon-

Digitized by Google

ban engedje meg tanítom, ha a' Magyar Nyelv történeteiben kalauzúl nem veszem, és néha, mint Igazság Barátja, eltérek nyomdokaitól. Olly tágos e' mező, hogy különös életet kiván a' leg nagyobb szorgalom mellett is. De Hazámfiai is tanúljanak e' példából vigyázva hinni a' leg tudósabb Férjfiaknak is. Ha néhol a' Nemzeti Nyelv szeretete hevesebben ki tört belőlem, botsánatot érdemlek mindenkitől, mert a' fontosabb tárgyok sokszor erősebb hangot kivántak a' szelídség hangjánál. Schw. Ur szánjon ezentúl több ídőt a' nemzeti dolgokra; éljen nagyobb kéméléssel Hazája eránt, és sok visgálat után fedje tsak fel ennek gyengéjit. Nemzeti nyelvünk kellemes hangjához viseltető ritka szeretete régen megígérte nekem, hogy magyar nyelven fog valamit írni magyar nemes létére halála előtt. Itt a' ditső alkalom. Kövesse meg magyarúl a' két Nagy Király hamvait, és vonja viszsza a' vádokat, mellyekkel ok nélkűl a' két buzgó magyart terhelte. A' Magyar Nemzet ügyeljen ezután gondosabban nemzeti nyelvének régi maradványaira. Ti pedig ditső Magyar Királyok, Nagy Lajos! és Hunyadi Mátyás! nyugodjatok békével a' Székes Fehérvári sír boltozatok alatt, 's midőn valaha előtökbe jövendek, fogadjatok engemet úgy, mint egy

Digitized by Google

Királyját és Nemzetét lángolva szerető magyar polgárt, ki fő gyönyörűségét abban helyhezteti, ha virágozni látja a' Magyar Nemzetet.

Digitized by Google

ÉSZREVÉTELEK.

1.

A' 48-dik lapon a' 102-dik Jegyzésben kimaradtak e' Törvények:

Decret. Anni 1572. art. 4. §. 4.
és
Decret. Anni 1574. art. 16. §. 3.

Ezek után következik maga a' Jegyzés.

2.

IV. Károly Német Tsászár és Tseh Királynak 1356-diki Arany Bullája ezeket foglalja magában Cap. XXX.

1.) Cum S. Romani celsitudo Imperii diversarum nationum moribus, vita et idiomate distinctarum leges habeat et gubernacula moderari, dignum est, et cunctorum sapientum judicio censetur expediens, quod Electores Principes, ipsius Imperii columnae et latera, diversorum idiomatum et linguarum differentiis instruantur; ut plures intelligant, et a plurimis intelligantur, qui plurimorum necessitatibus relevandis Caesareae sublimitati assistunt, in partem solicitudinis constituti.

2. Quapropter statuimus, ut Illustrium Principum, puta Regis Bohemiae, Comitis Palatini Rheni, Ducis Saxoniae, et Marchionis Brandenburgensis, Electorum filii vel haeredes et successores, cum verisimiliter Theutonicum idioma sibi naturaliter inditum scire praesumuntur, et ab ea infantia didicisse, incipiendo a septimo aetatis suae Anno, in Grammatica, Italica ac Slavica linguis instruantur; Ita quod infra quartum decimum aetatis Annum existant

Digitized by Google

in talibus juxta datam sibi a DEO gratiam eruditi: cum illud non solum utile, imo ex causis praemissis summe necessarium habeatur; eo quod illae lingvae, ut plurimum ad usum et necessitatem S. Imperii frequentari sint solicitae, et in his plus ardua Imperii negotia ventilentur.

3. Hunc autem proficiendi modum in praemissis ponimus observandum, ut relinquatur optioni Parentum, ut filios, si quos habuerint, seu proximos, quos in Principatibus sibi credunt verisimiliter successores, ad loca dirigant, in quibus de hujusmodi possint linguagiis edoceri, vel in propriis domibus paedagogos, instructores, et pueros consocios in his peritos eis adjungant, quorum conversatione pariter et doctrina in linguis ipsis valeant erudiri.

Itt tsak négy választó Hertzegről, és nem valamennyiről vagyon szó. Itten IV. Károly Tsászár nem egyedűl a' Tót, hanem a' Német, Deák (Gramatica?) és Olasz nyelvről is emlekezik.

3.

Az 5-dik lapon említtetett Német Külföldi Ujságok nem 1800. hanem 1808-dik esztendeiek.

Digitized by Google

Digitized by Google